משנה

במשנה לעיל (נג.) נמנו אוב וידעוני בין חייבי הסקילה. המשנה מבארת ענינם: **'בַּעַל אוֹב'**, **זֶה מכשף ששמו פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחָיו** – מעלה את המת מהארץ ומושיב אותו בשחיו מתחת זרועותיו, **והמת מדבר משם על ידי כישוף. 'וְיִדְּעוֹנִי'**, **זֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו**, כלומר לוקח עצם של חיה ששמה 'ידוע', ומכניסה לפיו, ועל ידי כשפים **העצם מדברת מאליה. חֲרֵי אֵלּוּ בְּסְקִילָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶם** – ומי **שפונה למכשפים אלו שיאמרו לו עתידות, בְּאַזְהָרָה** – עובר בלאו.

גמרא

הגמרא דנה מדוע לגבי חייבי סקילה נמנו אוב וידעוני, ואילו לגבי חייבי כריתות נמנה רק אוב. מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי** – מדוע כאן, כשמנה התנא בפרק זה חייבי סקילה (לעיל נג.), שנה **גם בַּעַל אוֹב וְגם יִדְּעוֹנִי, וּמַאי שְׁנָא** – ומדוע התנא לְגַבֵּי כְּרֵיתוּת (כריתות ב.) כשמנה את העבירות שהעובר עליהם במזיד חייב כרת **ובשוגג חטאת, דְּקָתָנֵי בַּעַל אוֹב וְיַיְדְעוֹנִי** – שנה רק בעל אוב ושייר ולא מנה ידעוני.

הגמרא מביאה שני תירוצים: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶן** – אוב **וידעוני, כְּלָאוֹ אֶחָד נֶאֱמְרוּ** בתורה, שנאמר (ויקרא יט לא) 'אַל תִּפְנוּ אֶל **הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים' וגו'**, על כן אם עבר על שניהם בהעלם אחד, חייב רק חטאת אחת. והמשנה בכריתות מנתה רק עבירות שאם עבר על כולם בהעלם אחד חייב חטאת על כל אחת ואחת, ולכך לגבי אוב וידעוני שיש בהם רק חטאת אחת מנתה רק אחד מהם.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, שהמשנה בכריתות לא מנתה את הַיִּדְּעוֹנִי, **לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה** בשעת הכישוף, שהעצם שבפיו מדבר מאליו, ואינו חייב על עבירה זו קרבן חטאת, אפילו אם יעבור על עבירה זו לבדה. וכפי שנאמר בפרשת חטאת (במדבר טו כט) 'תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה **לָכֶם לְעֹשֵׂה בִּשְׁגָגָה'**, מלמד שחיוב חטאת הוא רק במעשה.

מקשה הגמרא: **וְלתירוצו של רַבִּי יוֹחָנָן** שבאוב או ידעוני לחוד יש חטאת, ובכריתות לא נמנה ידעוני כיון שכשעבר על שניהם יחד חייב רק אחת, **מַאי שְׁנָא בַּעַל אוֹב דְּנָקֵט** – מדוע נקט התנא אוב והשמיט ידעוני, הלא מאותה סיבה יכול היה לכתוב ידעוני ולהשמיט אוב.

מתרצת הגמרא: **מְשׁוּם דְּפָתַח בֵּיהּ קְרָא** – כיון שבתורה נזכר האוב תחילה בכל מקום, לכן הזכירו התנא.

מקשה הגמרא: **וְרֵישׁ לָקִישׁ מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּתירוצו של רַבִּי יוֹחָנָן**. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא** ריש לקיש סובר שְׁחָלּוּקִין הֵן **בְּמִיתָה**, כלומר, אף שאוב וידעוני בלאו אחד נאמרו, מכל מקום לגבי חיוב מיתה התורה חילקה אותם, שנאמר (ויקרא כ כז) 'אוֹב אוֹ **יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם' וגו'**. ומשם נלמד שחלוקים הם לחטאות, ואם היה חטאת בידעוני והיה עושה אותה עם בעל אוב בהעלם אחד, היה מביא שתי חטאות, והמשנה בכריתות היתה מונה אותה. אולם המשנה בכריתות לא כתבה ידעוני משום שאין בעבירה זו חטאת כלל לפי שאין בה מעשה.

הגמרא מבארת מה יענה רבי יוחנן לטענה זו: **וְרַבִּי יוֹחָנָן** סובר, **שְׁחָלּוּקָה דְּלָאו** – כאשר הפסוק מחלק בין שתי עבירות באזהרת לאו מיוחדת לכל אחת, **שְׁמָהּ חֲלוּקָה** – חלוקה כזאת מחלקת לחטאות, אבל חלוקה **דְּמִיתָה** – כאשר הלאו משותף ורק בעונש המיתה התורה מחלקת ביניהם, **לֹא שְׁמָהּ חֲלוּקָה**.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּתירוצו של רֵישׁ לָקִישׁ** שידעוני פטור מחטאת. משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ** רבי יוחנן, **מַתְנִיתִין דְּכֵריתות בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר לֹא בָּעֵינַן** [שאין צריך] **מַעֲשֶׂה** לחייב חטאת, ולשיטתו יש להביא חטאת אף על עבירת ידעוני.

הגמרא מבארת את תשובת ריש לקיש לטענת רבי יוחנן: **וְרֵישׁ לָקִישׁ** ישיב על כך, אכן המשנה בכריתות היא כרבי עקיבא, ומכל מקום **נְהִי דְּלֹא בָּעֵי רַבִּי עֲקִיבָא מַעֲשֶׂה רַבָּה** – אף שרבי עקיבא אינו מצריך שיעשה מעשה גדול כדי לחייב חטאת, **מַעֲשֶׂה זוּטָא בָּעֵי** – אבל מעשה קטן הוא מצריך שיעשה, וכיון שידעוני אינו עושה מעשה כלל אין בו חיוב חטאת.

שואלת הגמרא: לריש לקיש הסובר שגם לרבי עקיבא צריך מעשה קטן להתחייב חטאת, **מְנַדֵּף** – המקלל את ה', שנמנה במשנה בכריתות בחייבי חטאות, **מַאי מַעֲשֶׂה אִיכָּא** – איזה מעשה יש בו.

משיבה הגמרא: **עֲקִימַת שְׂפָתָיו** ונענוען בשעת הדיבור **הֲוֵי מַעֲשֶׂה**, אבל בידעוני אין כלל מעשה.

מוסיפה הגמרא לשאול על ריש לקיש: **בַּעַל אוֹב** שהמשנה מונה בכריתות, **מַאי מַעֲשֶׂה אִיכָּא**. משיבה הגמרא: **הֲקָשַׁת זְרוֹעוֹתָיו** של בעל האוב שגורמת למת שישב תחת שחיו לדבר, **הֲוֵי מַעֲשֶׂה**.

במשנה במסכת כריתות, נחלקו חכמים על רבי עקיבא רק במנדף, שלשיטתם אין הוא מביא חטאת לפי שאין בו מעשה. אבל באוב שהמשנה מונה שם, לא נחלקו חכמים, ועל כרחך שאף לדבריהם הקשת הזרועות באוב נחשבת למעשה. הגמרא תמהה על כך מדברי ריש לקיש במקום אחר: **וְכִי אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן** אמר ריש לקיש שהקשת הזרועות נחשבת למעשה, **וְהָתַנְיָא** לגבי העובד עבודה זרה בשוגג, **שְׁאֵינוֹ חַיָּיב** חטאת **אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זִיפּוּחַ** – שחיטה, **קִיטּוּר** – הקטרה על המזבח, **וְנִיסּוּךְ יַיִן וְהִשְׁתַּחֲוָאָה**, שעשאם לשם עבודה זרה.

וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאן תָּנָא – מי הוא התנא שמחייב על **הִשְׁתַּחֲוָאָה, רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר לֹא בָּעֵינַן מַעֲשֶׂה** גדול אלא די במעשה קטן, ולכן השתחואה אף שאינה אלא מעשה קטן, מחייבת חטאת. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** [ר'תאמר] שבריתא זו **כְּרַבָּנָן** המצריכים מעשה כדי להתחייב בחטאת, מכל מקום **כְּפִיפַת** קוֹמָתוֹ בשעה שהוא משתחוה, **לְרַבָּנָן הֲוֵי מַעֲשֶׂה** ולכך חייב.

הגמרא מסיימת את הקושיא: **הַשְׁתָּא** – ומעתה יש לתמוה, שאם **לְרֵישׁ לָקִישׁ כְּפִיפַת קוֹמָתוֹ לְרַבָּנָן לֹא הֲוֵי מַעֲשֶׂה**, שהרי העמיד את הבריתא כרבי עקיבא, אם כן, איך יתכן שלרבנן **הַקָּשַׁת זְרוֹעוֹתָיו דְּבַעַל אוֹב הֲוֵי מַעֲשֶׂה**, הלא הקשת זרועותיו שהיא רק בידיו, פחותה מכפיפת קומה שהיא בכל גופו.

מתרצת הגמרא: אכן, **כִּי קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ נַמִּי** שהקשת זרועותיו נחשבת למעשה, היינו **לְרַבִּי עֲקִיבָא, אֲבָל לְרַבָּנָן לֹא** נחשב למעשה ופטור מחטאת.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שלחכמים גם בעל אוב פטור מחטאת, מדוע במשנה בכריתות כשנחלקו חכמים על רבי עקיבא פטרו רק את המגדף, **'צָא מְנַדֵּף וּבַעַל אוֹב' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היו צריכים חכמים להזכיר לפטור גם את בעל אוב עם המגדף.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר עוּלָּא**, בעל אוב שנזכר במשנה בכריתות, הוא **בְּמִקַּטֵּר לַשֵּׁד** שממונה על הכישוף הזה שגורם למת לדבר, והקטרה היא מעשה, ולכן מודים בו חכמים.

רבא מקשה על עולא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לעולא, והלא **מְקַטֵּר לַשֵּׁד עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא**, והמשנה כבר מנתה שם חיוב כרת בעובד עבודה זרה, ומדוע מנתה גם בעל אוב.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, המשנה שכתבה שבעל אוב חייבים עליו כרת, עוסקת **בְּמְקַטֵּר לְחַבֵּר**, כלומר, בבעל אוב שמקטיר קטורת כדי לאסוף את השדים למקומו ועל ידי זה נעשה הכישוף, ואין זו עבודת כוכבים, כיון שאין ההקטרה לשם אלוהות.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, הלא **הַמְקַטֵּר לְחַבֵּר, חוֹבֵר חָבֵר הוּא** שאסור בלאו בלבד, ואין חייבים עליו כרת במזיד וחטאת בשוגג, ומדוע נזכר במשנה בכריתות בין חייבי החטאות.

תירץ רבא לאביי: **אִין** – אכן חובר חבר שמחבר בעלי חיים בכישוף, אינו אלא בלאו, **וְהַתּוֹרָה** שכתבה חיוב סקילה בבעל אוב, **אָמְרָה שחוֹבֵר זֶה**, שמחבר את השדים בכישופו, דינו בכרת **וּבְסָקִילָה** כשעשה במזיד, וכל שזדונו במיתה בשוגג חייב חטאת.

הגמרא מביאה ברייתא שמלמדת מהו 'חובר חבר' שאין בו אלא לאו: **תָּנוּ רַבָּנָן, 'חוֹבֵר חָבֵר'** שהתורה אסרה, **אֶחָד חֶבֶר גָּדוֹל** – בין אם מחבר בכישוף בעלי חיים גדולים, **וְאֶחָד חֶבֶר קָטָן** – ובין אם מחבר בעלי חיים קטנים כשקצים ורמשים. **וַאֲפִילּוּ** אם מחבר

המשך בעמוד רלא

נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים כדי לגרותם זה בזה, או כדי לגרשם ביחד חוץ למקום יישוב, כדי שלא יזיקו, גם זה אסור.

אֲמַר אַבָּיֵי, הִלְכָךְ, הַאי מַאן דְּצָמֵיד וְיבוּרָא וְעַקְרָבָא – מי שמחבר בכישוף צירעה ועקרב, אַף עַל גַּב דְּקָא מְיַבֵּין דְּלָא לֵיזְקוּ – אף שכוונתו שלא יזיקו, הדבר אָסוּר.

הגמרא חוזרת לדון בשיטת רבי יוחנן במחלוקת רבי עקיבא וחכמים, שלדעת רבי עקיבא אין צורך כלל במעשה כדי להתחייב בחטאת, ולדעת חכמים יש צורך במעשה, ואף על פי כן לפי חכמים המשתחוה לעבודה זרה חייב חטאת כמבואר בברייתא לעיל, והמגדף פטור מחטאת כמבואר במשנה בכריתות. מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי שְׁנָא – מה ההבדל ביניהם, מדוע אמרנו דִּכְפִיפַת קוֹמָתוֹ לְרַבָּנָן חֲוִי מַעֲשֶׂה, ולכן העמיד רבי יוחנן את הברייתא שמחייבת קרבן חטאת על השתחואה כרבנן, וַעֲקִימַת שְׂפָתָיו לָא חֲוִי מַעֲשֶׂה, ולכן מגדף אינו מביא קרבן לדעת חכמים. _מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שַׁאנִי מְגַדֵּף הוֹאִיל וְיָשְׁנוֹ בַּלֵּב – עיקר החיוב במגדף היא מחשבת הלב, שהרי אם מכנה דבר אחר בשם ה' ומגדף, אינו מתחייב, ועל כן במגדף אין עקימת השפתים נחשבת למעשה.

הגמרא מקשה מברייתא על תירוצו של רבא, שרק במגדף עקימת שפתים אינה נחשבת למעשה, כיון שעיקר החיוב הוא בלב: **מַתְנִי׳ רַבִּי יְהוּדָה, שנינו בברייתא יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִין מִכְּלַל כָּל חַייבֵי הַחַטָּאוֹת, שֶׁהֵם אֵינָם מביאים קרבן על חטאם, משום שֶׁאֵין בָּהֶן מַעֲשֶׂה אלא דיבור, וחיוב חטאת בא רק על ידי מעשה. וְאַמַּאי – ומדוע לא תחשב אצלם עקימת שפתים למעשה, הָא לֵיתְנְהוּ בַּלֵּב – הלא בעדים זוממים אין עיקר החיוב בלב כמו במגדף, אלא בהגדת העדות בבית דין, ומדוע עקימת שפתיהם אינו כמעשה.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, לעולם עקימת שפתים נחשבת למעשה, וְשָׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנוֹ בְּקוֹל – עיקר חיובם אינו באמירת העדות, אלא בקול עדותם הנשמע לדיינים שעל פיו הדיינים מחייבים את הנידון, והקול אין בו ממש.**

מקשה הגמרא: **וְכִי קוֹל לְרַבִּי יוֹחָנָן לָאו מַעֲשֶׂה הוּא, וְהָא אִיתְּמַר בענין האיסור לחסום שור בדישו (דברים כה ד), ובענין האיסור לעשות מלאכה בכלאי בהמה, שאם חָסָמָהּ בְּקוֹל – צעק על פרתו בזמן הדישה ומנעה בכך מלאבול, וְהִנְהִיגָהּ בְּקוֹל – היו שור וחמור קשורים יחד, והרים קולו עליהם והלכו מחמת כן, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַייָב מלקות, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר.**

מבארת הגמרא: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַייָב מלקות, כיון שֶׁעֲקִימַת פִּיו הֲוֵי מַעֲשֶׂה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר, עֲקִימַת פִּיו לָא הֲוֵי מַעֲשֶׂה, ולכן פטור ממלקות. ומוכח שרבי יוחנן סובר שדנים את הדיבור כמעשה מחמת עקימת פיו, ואף במקום שעיקר החיוב הוא בהשמעת הקול, ואם כן, מדוע בעדים זוממים דיבורם אינו נחשב למעשה.**

אֶלָּא אָמַר רָבָא, שָׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנָן בְּרִאְיָה – עיקר החיוב בא על ידי שמעידים שראו, וראייה אין בה מעשה.

הברייתא מבארת את פעולתם של בעל אוב וידעוני: **תָּנוּ רַבָּנָן, בַּעַל אוֹב, זֶה הַמְדַבֵּר בֵּין הַפַּרְקִים, כלומר בעל האוב מעלה את המת, והמת יושב על פרקי אצבעותיו או פרקי ברכיו, וּמַבִּין אֲצִילֵי יָדָיו – או תחת שחיו של המכשף ומדבר. יִדְּעוֹנִי, זֶה הַמַּנִּיחַ עֶצֶם של חיה ששמה 'ידוע' בְּפִיו, וְהוּא [־העצם] מְדַבֵּר מֵאֵלָיו.**

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי, והלא הנביא מזהיר את ישראל שיענשו ויהיו שפלים כל כך, עד ש'וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֶךָ' (ישעיה כט ד), כלומר, קולם ישמע בקול האוב שמדבר מהארץ. מַאי לָאו – האם אין משמע בפסוק דְּמִשְׁתָּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ – שהמת מדבר כדרכו מתוך קברו ולכך קולו נמוך, ואילו בברייתא נאמר שבעל האוב מעלה את המת לבית שחיו. מתרצת הגמרא: לָא, הפסוק מדבר דְּסָלֵיק בַּיְתֵיב – שהמת עולה ויושב בֵּין הַפַּרְקִים של המכשף וּמִשְׁתָּעֵי – ומדבר, אלא שקולו נמוך ונשמע כאילו הוא בארץ, משום שאין בו חיות.**

קושיא נוספת: **תָּא שְׁמַע, נאמר בנביא בענין בעלת האוב שהעלתה את שמואל לפי דרישת שאול המלך, (שמואל א' כח יג) 'וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל, אֱלֹהִים [־אנשים חשובים] רָאִיתִי עוֹלִים מִן הָאָרֶץ', מַאי לָאו דְּמִשְׁתָּעֵי כִּי אוֹרְחֵיהּ – שהמת מדבר כדרכו מהמקום שעלה בו, ואינו מתיישב בין הפרקים של המכשף. מתרצת הגמרא: לָא, גם שם שמואל לא דיבר ממקומו, אלא המעשה היה בַּיְתֵיב בֵּין הַפַּרְקִים וּמִשְׁתָּעֵי.**

הברייתא מביאה סוגי בעל אוב: **תָּנוּ רַבָּנָן, איסור בַּעַל אוֹב, אֶחָד הַמַּעֲלֶה בְּזִכְּרוֹ – בין אם מעלה את המת ומושיבו על אבר זכרותו של המת, וְאֶחָד הַנִּשְׁאָל בַּגּוּלְגֹּלֶת של מת המוטלת בארץ, ועל ידי כישוף היא עונה על מה ששואלים אותה. מבררת הברייתא: מַה בֵּין זֶה לָזֶה. ומבארת: כאשר מַעֲלֶה בְּזִכְּרוֹ, אֵינוֹ עוֹלֶה בְּדַרְכּוֹ באופן שראשו למעלה ורגליו למטה, אלא רגליו למעלה, וְגַם אֵינוֹ עוֹלֶה בְּשַׁבָּת. אולם הַנִּשְׁאָל בַּגּוּלְגֹּלֶת, עוֹלֶה בְּדַרְכּוֹ וְעוֹלֶה בְּשַׁבָּת.**

מקשה הגמרא: איך אפשר לומר בנשאל בגולגולת שהמת 'עוֹלֶה', לְהֵיכָא דָּלֵיק – להיכן הוא עולה, הָא קָמִיהּ מַנָּח – הלא המת מונח לפניו על הארץ. משיבה הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – כך צריך לשנות בברייתא, הנשאל בגולגולת 'עוֹנֶה' בְּדַרְכּוֹ ממקום שמוטל על הקרקע, ואינו יושב בין הפרקים, וְעוֹנֶה בְּשַׁבָּת.

הגמרא מביאה ברייתא שאוב אינו עונה בשבת: נאמר בברייתא, וְאַף שְׁאֵלָה זוֹ שָׁאַל טוֹרְנוֹסְרוֹפּוֹס הָרָשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ טורנוסרופוס לרבי עקיבא, וּמָה יּוֹם מִיּוֹמַיִם – מדוע אתם מחשיבים את יום השבת יותר משאר ימים. אָמַר לוֹ רבי עקיבא וּמָה גְּבַר מְגוּבְּרִין – ומדוע איש כמוך הוא שר וגדול וחשוב יותר מאנשים אחרים. אָמַר לוֹ טורנוסרופוס, דְּמָרֵי צְבֵי – אדוני הקיסר חפץ בי ועשה אותי למושל. ענה לו רבי עקיבא, שַׁבָּת נַמִּי – גם שבת כך, דְּמָרֵי צְבֵי – אדון העולם הקדוש ברוך הוא חפץ בחשיבות השבת והזהיר על כבודה. אָמַר לוֹ טורנוסרופוס הָכִי קָאָמִינָא לָךְ – כך התכוונתי בשאלתי, מִי יֵימַר דְּהָאִידְנָא שַׁבְּתָא – שהשבת היא דווקא ביום זה מימות השבוע. אָמַר לוֹ רבי עקיבא, נְהַר סַבְּטְיוֹן יוֹכִיחַ – הוא נהר של אבנים, ששוטף והולך כל ימות החול ואילו בשבת שקט ונח. וכן בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ, שבשבת אין המת עולה. וכן קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו של טורנוסרופוס יוֹכִיחַ, שֶׁאֵין מַעֲלֶה עָשָׁן בְּשַׁבָּת, לפי שפושעי גיהנום שובתים בו, ואילו בימות החול מעלה עשן מהגיהנום שבו הוא נשרף. אָמַר לוֹ טורנוסרופוס כֵּיוָן [־את אביו] כֵּישְׁתּוֹ, וְקִילַּלְתּוֹ [־גידפתו].

הגמרא מבארת את ההבדל בין אוב לבין דורש אל המתים: נאמר בתורה (דברים יח יא) 'לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו' וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים'. שואלת הגמרא: הרי 'שׁוֹאֵל אוֹב' הַיְינוּ 'וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים', שהרי בעל אוב במעשהו שואל מהמתים, ומדוע נכפלו באותו פסוק.

משיבה הגמרא: דּוֹרֵשׁ לַמֵּתִים הוא ענין אחר, כִּדְתַנְיָא, 'וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים', זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, כלומר כדי שהשד של בית הקברות יהיה אוהבו ויעזור לו בכשפיו. וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מְגִיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכֶה ואומר, וּמָה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, אכן שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה, הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ – המתענה כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טָהֳרָה – נבואה מאת ה', ומבקש על כך, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שתתמלא בקשתו, שהרי מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ואילו אנו צועקים על כך ואין אנו נענים. אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ גָּרְמוּ לָנוּ שלא תשרה שכינה עלינו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט ב) 'כִּי [אִם] עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם'.

אָמַר רָבָא, אִי בָּעוּ צַדִּיקֵי בָּרוּ עָלְמָא – אם היו רוצים הצדיקים להיות בלי עוון, היו יכולים לברא העולם, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים וגו' בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם', משמע שלולא העוונות לא היה הבדל ביניהם.

הגמרא מביאה מעשים באמוראים שבראו בריות: רָבָא למד בספר יצירה צירוף אותיות של השם שבהם נברא העולם, וּבָרָא נְבָרָא – וברא אדם. שַׁדְּרֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא – שלחו לפני רבי זירא, הָוָה קָא מְשָׁתָעֵי בַּהֲדֵיהּ וְלָא הָוָה קָא מְהַדַּר לֵיהּ – היה רבי זירא מדבר אליו והנברא ההוא לא ענה לו, כיון שלא היה בו כח הדיבור. אָמַר לֵיהּ רבי זירא לאותו אדם, מִן חַבְרָיָא אַתְּ – נראה שאתה מהנבראים על ידי חכמים, חֲדַר לְעַפְרֵיךְ – חזור לעפרך.

רַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשַׁעְיָא הֲווֹ יָתְבֵי כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא – היו יושבים כל ערב שבת, וְעָסְקִי בְּסִפְרָא יְצִירָה, ועל ידי צירוף האותיות מְבָרְאִי לְהוּ עֶגְלָא תִּילְתָא – היה נברא להם עגל גדול כאילו הוא בשלישׁ שנותיו וגמרה גדילתו, שאז בשרו משובח וטעים, וְאָכְלִי לֵיהּ לכבוד שבת.

אמרה התורה (דברים יח ז) 'לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף'. הגמרא מבארת מהם דברים אלו: תָּנוּ רַבָּנָן, 'מְעוֹנֵן' מהו, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, זֶה הַמַּעֲבִיר שָׁבְעָה מִינֵי זְבוּב – שכבת זרע משבע בריות עַל הָעֵין, ועושה כשפים על ידי כך. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם – כאילו הוא אוחז את עיני האנשים וסוגרן שלא יבחינו בתרמית, שמראה להם שעושה דברי פלא, ובאמת אינו עושה כלום.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר ש'מעונן' הוא מלשון 'עונות', כלומר זמנים, וְזֶה הַמְחַשֵּׁב עִתִּים וְשָׁעוֹת וְאוֹמֵר, הַיּוֹם יָפֶה לָצֵאת לדרך ויצליח, לְמָחָר יָפֶה לִיקַּח – לקנות חפץ פלוני, והקונה אותו ירויח. לִימוּדֵי עֲרָבִי שִׁבְעִיּוֹת – רגילות היא שבערבי שנות השביעית החיטין יָפוֹת.

המשך בעמוד רו

עִיקּוּרֵי קְטָנִיּוֹת מְהֵיוֹת רָעוֹת – קטניות שנעקרו ולא נקצרו, אינן מתליעות ואינן מרקיבות.

תָּנוּ רַבָּנָן, 'מְנַחֵשׁ', זֶה הָאוֹמֵר כֵּיוָן שֶׁפָּתוּ נָפְלָה מִפִּיו צָרִיךְ לְדַאוֹג מֵהֵיזֵק בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אוֹ הָאוֹמֵר, כֵּיוָן שֶׁמָּקְלוֹ נָפְלָה מִיָּדוֹ, אוֹ שֶׁבָּנוּ קוֹרֵא לוֹ מֵאַחֲרָיו, אוֹ שֶׁעוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ – עורב צועק עבר על ראשו, אוֹ שֶׁצְּבִי הִפְסִיקוֹ בְּדַרְכּוֹ, אוֹ שֶׁנָּחָשׁ בָּא מִימִינוֹ, וְכֵן שׁוּעָל שֶׁבָּא מִשְּׂמֹאלוֹ, סימנים רעים הם לו, ואם התחיל לעשות איזה דבר או יצא לדרך, נמנע מאותו דבר.